

Δήμητρα Παπαϊωάννου
Σχολική Ψυχολόγος

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ
ΑΥΤΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΣΜΑΤΟΣ:
ΣΥΝΔΡΟΜΟ ASPERGER:

Διαχείριση στο Σχολικό Πλαίσιο

Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές (ΔΑΔ)

= σύνολο διαταραχών με:

- νευρολογικά αίτια
- έναρξη παιδική ηλικία
- προβλήματα σε: κοινωνική αλληλεπίδραση, δημιουργική δραστηριότητα, δεξιότητες λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας
- Στερεοτυπίες

ΦΑΣΜΑ : διαφορετικές διαταραχές / ίδια χαρακτηριστικά, πολλοί διαφορετικοί συνδυασμοί και βαθμοί σοβαρότητας

Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ)

ΔΑΦ (DSM-5)> Αυτιστική Διαταραχή (Αυτισμός), Διαταραχή Asperger, Διάχυτη Αναπτυξιακή Διαταραχή μη προσδιοριζόμενη διαφορετικά

[συνέχεια από το γενικό στον κλινικό πληθυσμό =>
αυτιστικά χαρακτηριστικά: γενετική προδιάθεση στο γενικό πληθυσμό → ακραία εκδήλωσή τους = διαταραχή]

ΔΑΦ= νευροαναπτυξιακή διαταραχή, κληρονομική, μακροχρόνια, επηρεάζει ικανότητα ατόμου να επικοινωνεί και να σχετίζεται με τους άλλους.

Ετυμολογία: **αυτισμός = εαυτός + -ισμός** = προς τον εαυτό...

ΔΑΦ: Κυριότερες Διαγνωστικές Ενδείξεις

- Ελλείμματα κοινωνικοσυναισθηματικής αμοιβαιότητας: δυσκολία κοινωνικής προσέγγισης, αποτυχία αμοιβαιότητας στον διάλογο, περιορισμένο μοίρασμα ενδιαφερόντων, συγκινήσεων και συναισθημάτων, αποτυχία έναρξης ή ανταπόκρισης σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.
- Ελλείμματα στη μη λεκτική επικοινωνία: διαταραγμένη βλεμματική επαφή και γλώσσα σώματος, ελλείμματα στην κατανόηση και χρήση χειρονομιών, απουσία εκφράσεων προσώπου και μη λεκτικής επικοινωνίας
- Ελλείμματα ανάπτυξης, διατήρησης και κατανόησης των σχέσεων: δυσκολίες προσαρμογής συμπεριφοράς σε συγκεκριμένες κοινωνικές απαιτήσεις, δυσκολία στο μοίρασμα φανταστικού παιχνιδιού και δημιουργίας φίλων, απουσία ενδιαφέροντος για άλλους ανθρώπους.
- Περιορισμένες επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές, ενδιαφέροντα ή δραστηριότητες: Στερεοτυπικές/επαναλαμβανόμενες κινήσεις, χρήση αντικειμένων ή λόγου, επιμονή στην ομοιότητα, άκαμπτη εμμονή σε ρουτίνες, τελετουργικά μοτίβα λεκτικών και μη λεκτικών συμπεριφορών, εξαιρετικά περιορισμένα, σταθεροποιημένα ενδιαφέροντα, μη φυσιολογικά σε ένταση και εστίαση.
- Υπερ- ή υπο-αντίδραση σε αισθητηριακά ερεθίσματα ή ασυνήθιστα ενδιαφέροντα σε αισθητηριακές πτυχές του περιβάλλοντος
- **DSM-5: 3 υποκατηγορίες βαρύτητας με βάση επίπεδο λειτουργικότητας:** 1=δυσκολίες => «Ανάγκη υποστήριξης», 2=αυξημένες δυσκολίες => «Ανάγκη ενισχυμένης υποστήριξης», 3=ιδιαίτερα αυξημένες δυσκολίες => «Ανάγκη ιδιαίτερα ενισχυμένης υποστήριξης».

Σύνδρομο Asperger

= διαταραχή στο υψηλότερο, λειτουργικό άκρο του αυτιστικού φάσματος / αγόρια > κορίτσια / μέση/άνω ΜΟ νοημοσύνη / **ΔΕΝ** παρουσιάζουν συνήθως γνωστικά ελλείμματα ή σημαντικές καθυστερήσεις-αποκλίσεις στην απόκτηση της γλώσσας ≠ Παρουσιάζουν δυσκολίες σε: κοινωνική αλληλεπίδραση, λεκτική/μη λεκτική επικοινωνία, επεξεργασία συναισθήματος, ακαδημαϊκή επίδοση

Στο εκπαιδευτικό πλαίσιο : Κάθε παιδί με σύνδρομο Asperger = **ιδιαιτέρη προσωπικότητα** => διαφορετική εκδήλωση συμπτωμάτων

=> ανάγκη εξατομικευμένης εκπαιδευτικής προσέγγισης

όπως και σε κάθε παιδί χωρίς Asperger.

Όμως: στα μάτια συμμαθητών φαίνονται συχνά ως εκκεντρικά και περίεργα => συχνή στοχοποίηση / εξιλαστήρια θύματα

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (1)

➤ **Επιμονή σε ρουτίνα/ομοιότητα:** εύκολη σύγχυση/αποσυγκέντρωση με μικρές αλλαγές, ευαισθησία σε περιβαλλοντικές εντάσεις, ανησυχία και στεναχώρια όταν δεν ξέρουν τι να περιμένουν, αναστάτωση σε άγχος, κούραση, υπερφόρτωση ερεθισμάτων

Διαχείριση: παροχή αναμενόμενου και ασφαλούς περιβάλλοντος, διατήρηση καθημερινής ρουτίνας, αποφυγή εκπλήξεων, εκ των προτέρων προετοιμασία (για τροποποίηση προγράμματος, αλλαγές χώρων, καθηγητών κλπ.)

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (2)

➤ **Περιορισμένο εύρος ενδιαφερόντων:** εκκεντρικές ιδέες, εμμονές, δυσκολία να αφήσουν τις ιδέες τους, ακολουθούν δικό τους ρυθμό ανεξαρτήτως εντολών, πιθανή άρνηση να μάθουν κάτι εκτός των ενδιαφερόντων τους

Διαχείριση: οριοθέτηση συζητήσεων/ερωτήσεων για περιορισμένα ενδιαφέροντα σε συγκεκριμένη ώρα, θετική ενίσχυση επιθυμητών συμπεριφορών που σε άλλα παιδιά είναι δεδομένες, ορισμός σταθερών προσδοκιών για ολοκλήρωση εργασιών στην τάξη, προσαρμογή εργασιών στα ενδιαφέροντα του παιδιού

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (3)

➤ **Ανεπαρκής Συγκέντρωση:** δυσκολία οργάνωσης, και συγκέντρωσης σε θέματα “σχετικά”, επικέντρωση σε “άσχετα” ερεθίσματα, δυσκολία μάθησης σε ομάδες

Διαχείριση: χωρισμός εργασιών σε μικρότερα μέρη, συχνή ανατροφοδότηση και καθοδήγηση, χρονομετρημένες εργασίες, συμπλήρωση των ανολοκλήρων, δομημένο πρόγραμμα, θετική ενίσχυση σε συμμόρφωση με κανόνες=> ενίσχυση αυτοεκτίμησης και μείωση άγχους

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (4)

- **Δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση:** επιθυμία να είναι μέρος του κοινωνικού συνόλου + καλή ανάπτυξη ομιλίας όμως: δυσκολία κατανόησης κοινωνικών κανόνων, εγωκεντρισμός, μονότονος ή ώριμος και σχολαστικός τόνος ομιλίας, παρερμηνεία κοινωνικών υποδείξεων, φτωχή επικοινωνία, εύκολα εκμεταλλεύσιμα από άλλους

Διαχείριση: προστασία παιδιού από κορόιδα και κακομεταχείριση (όπως σε κάθε ανάλογη περίπτωση μεταξύ παιδιών χωρίς Asperger)/ έπαινος συμμαθητών για θετική συμπεριφορά στα παιδιά με διαφορετικότητες (=> προαγωγή ενσυναίσθησης, πρόληψη στίγματος)/ προαγωγή συνεργασίας για τονισμό δυνατών σημείων παιδιού (=> αποδοχή του ως ίσου από συμμαθητές)/ τάση απομόνωσης → ενθάρρυνση εμπλοκής με άλλους / παιχνίδια ρόλων (θέλουν φίλους αλλά δεν ξέρουν πώς να συμπεριφερθούν) => βελτίωση κοινωνικής κρίσης σε περιστάσεις που οι άλλοι λειτουργούν ενστικτωδώς)/ σε περιπτώσεις αθέλητης προσβλητικής συμπεριφοράς λόγω ελλείψεων σε κοινωνικό ένστικτο και διαίσθηση → νοερή μάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων (αν και δεν κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων, μπορούν να μάθουν να αλληλεπιδρούν σωστά) => το παιδί μπορεί να μάθει: “γιατί είναι ανεπιθύμητη μια συμπεριφορά”, “ποια συμπεριφορά θα ήταν επιθυμητή στη θέση της ανεπιθύμητης;

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (5)

➤ **Κινητικός συντονισμός:** πιθανή αδεξιότητα, αργή ταχύτητα γραφής

Διαχείριση: μη πίεση συμμετοχής σε ανταγωνιστικά αθλήματα, πιθανή ανάγκη εξατομικευμένου προγράμματος γραφής ή καθοδήγησης, σε χρονομετρημένες εργασίες να λαμβάνεται υπόψη η ταχύτητα γραφής

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (6)

- **Μαθησιακές Δυσκολίες:** νοημοσύνη συνήθως μέση ή άνω του ΜΟ, ελλείψεις σε δοκιμασίες νοητικές/κατανόησης, μπορεί να δείχνουν ότι καταλαβαίνουν αλλά μπορεί να παπαγαλίζουν όσα έχουν ακούσει/διαβάσει, άριστη μνήμη όμως μηχανική, δυσκολίες στην επίλυση προβλημάτων, δυσκολία κατανόησης συναισθηματικών τόνων και σύνθετων ιδεών

Διαχείριση: εφαρμογή προτεινόμενου εξατομικευμένου προγράμματος βάσει αξιολόγησης από τα ΚΕΔΑΣΥ, κινητοποίηση και επιβράβευση μάθησης, πρόσθετες επεξηγήσεις, απλοποίηση νοημάτων, επικέντρωση στη μνήμη (=δυνατό σημείο)

Χαρακτηριστικά και Διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο (7)

- **Συναισθηματικές Δυσκολίες:** νοημοσύνη ικανή να αποδώσουν όμως δυσκολίες να ανταποκριθούν σε απαιτήσεις τάξης / άγχος, χαμηλή αυτοεκτίμηση, αυστηρή αυτοκριτική, δυσκολία να αντέξουν τα λάθη τους, επιρρέπεια στην κατάθλιψη, εύκολα καταβάλλονται όταν τα πράγματα δεν είναι σύμφωνα με τις προσδοκίες ή τις αυστηρές απόψεις τους / εκρήξεις θυμού σε περιστάσεις άγχους και σύγχυσης / ανάγκη συνεχούς προσπάθειας για αλληλεπίδραση και καθημερινές απαιτήσεις

Διαχείριση: πρόληψη εκρήξεων θυμού σε μαθησιακό περιβάλλον συνοχής/ προετοιμασία για αλλαγές => μείωση άγχους, φόβου, θυμού, ανησυχίας σε αναγκαστικές απρόσμενες καταστάσεις / διδασκαλία αντιμετώπισης άγχους (αναπνοές, διάθεση χώρου και χρόνου, ήρεμες αντιδράσεις)/ υπομονή, συμπόνια, προβλεψιμότητα, συνειδητοποίηση ότι στο παιδί με Asperger πρέπει να διδαχθούν ευνόητα πράγματα => πρόληψη ανυπομονησίας, ματαίωσης, εκνευρισμού του ενήλικα / επαγρύπνηση για αλλαγές στη συμπεριφορά / συνεχής θετική ενίσχυση (καταβάλλονται εύκολα και αντιδρούν χειρότερα στην αποτυχία από άλλα παιδιά) / συναισθηματική ευθραυστότητα => ανάγκη περιβάλλοντος όπου θα νιώθουν ικανά και παραγωγικά

Διαχείριση έκρηξης / κρίσης θυμού

- ❖ **Παράγοντες:** δυσκολία επικοινωνίας, περιβαλλοντικοί, αλλαγή ρουτίνας, συμπεριφορά άλλων...

Διαχείριση:

- Διατήρηση ψυχραιμίας => γρηγορότερη αξιολόγηση κατάστασης, αμεσότερη δράση
- Προστασία κ ασφάλεια όλων (του ίδιου, του εαυτού, των υπολοίπων)
- Καθησυχαστικό και ήρεμο βλέμμα
- Χρήση απολύτως απαραίτητων λέξεων, προτίμηση οπτικών ενδείξεων παρά λεκτικών
- Αποφυγή περεταίρω διέγερσης με φωνές, απειλές, σωματική επαφή
- Ομιλία με ήρεμο τόνο και παροχή ενδείξεων ότι είμαστε δίπλα του => βοήθεια να επανέλθει σε κατάσταση ηρεμίας
- Προσπάθεια να μην εγείρουμε απαιτήσεις όσο το άτομο είναι εκνευρισμένο, αλλά παροχή τρόπων χαλάρωσης
- Διοχέτευση αυξημένης ενεργητικότητας σε κοινωνικά αποδεκτές δραστηριότητες
- Παρατήρηση παραμέτρων ξεσπάσματος (τι προηγήθηκε, διάρκεια, ένταση, χαρακτηριστικά) και συζήτηση με ειδικό ή/και γονέα

Asperger: «Δυνατά» Σημεία / Θετικές Πτυχές

Ενδεικτικά:

- ✓ Αξιοσημείωτη εστίαση και επιμονή
- ✓ Ικανότητα αναγνώρισης προτύπων
- ✓ Ικανότητα να εργάζονται ανεξάρτητα
- ✓ Πίστη και πάθος για ό,τι τους ενδιαφέρει
- ✓ Προσοχή στη λεπτομέρεια, παρατηρητικότητα
- ✓ Εξαιρετική μνήμη (=πλεονέκτημα σε μαθηματικά, μηχανική, επιστήμη υπολογιστών)
- ✓ Πλούσιο λεξιλόγιο, καλή ακουστική και οπτική αντίληψη
- ✓ Ειλικρίνεια, ευθύτητα
- ✓ Αφοσίωση στις σχέσεις (=>δημιουργία γνήσιων δεσμών με τους άλλους)
- ✓ Πιθανές –ίσως ανεξερεύνητες- ιδιαίτερες κλίσεις, ταλέντα
- ✓ ...και πολλά περισσότερα μπορούν να ανιχνευθούν, να αναδειχθούν και να αξιοποιηθούν

Χρήσιμα βήματα διαχείρισης στο σχολικό πλαίσιο

- ✓ Ενημέρωση ψυχολογικής αξιολόγησης και μελέτη προτεινόμενου εξατομικευμένου προγράμματος εκπαίδευσης (ΚΕΔΑΣΥ)
- ✓ Διάθεση περισσότερου χρόνου στα παιδιά με Asperger, επαναπροσδιορισμός προσδοκιών σε ρεαλιστικότερους στόχους
- ✓ **Εντοπισμός, έμφαση, ανάδειξη, αξιοποίηση των δυνατών σημείων/ταλέντων του**
- ✓ Διαμόρφωση περιβάλλοντος και προγράμματος (πχ οπτικό πρόγραμμα), προετοιμασία για αλλαγές
- ✓ Υπενθύμιση ατζέντας / προγράμματος
- ✓ Απλοποίηση λόγου
- ✓ **Διαρκής επιβεβαίωση και υποστήριξη** ώστε να γνωρίζει ότι βρίσκεται στην σωστή κατεύθυνση
- ✓ Συχνοί έλεγχοι και επίβλεψη προόδου
- ✓ **Γενναιοδωρία στην επιβράβευση**
- ✓ Ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση συνομηλίκων στην αποδοχή **κάθε διαφορετικού παιδιού** ως ίσου => ομαλή ένταξη και συμπερίληψη όλων ως ξεχωριστών προσωπικοτήτων , με κουλτούρα σεβασμού και αλληλοσεβασμού
- ✓ **Προσέγγιση γονέων = η σημαντικότερη και εγκυρότερη πηγή πληροφοριών => ιδανικός ο προγραμματισμός ραντεβού στην αρχή της χρονιάς + καθιέρωση κοινά συμφωνημένων τρόπων επικοινωνίας στη διάρκεια του έτους**

Αξίζει να θυμόμαστε :

- «Τα παιδιά με Asperger ζουν στον κόσμο μας με τον δικό τους τρόπο» (Wing, 1981)
 - «Όταν οι έφηβοι με Asperger συγκρίνουν τον εαυτό τους με τους συνομηλίκους τους, καταλαβαίνουν αμέσως πόσο διαφορετικοί είναι και τι μεγάλη προσπάθεια πρέπει να καταβάλλουν για να ζήσουν σε ένα κόσμο όπου δεν γίνονται παραχωρήσεις και που αναμένεται να προσαρμοστούν» (Everard, 1976)
 - Οι έφηβοι με Asperger, –εκτός των διαχρονικών δυσκολιών τους- καλούνται όπως όλοι οι έφηβοι να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες προκλήσεις/δυσκολίες/άγχη της εφηβείας. Πιθανόν να εκφράζουν τις δυσκολίες αυτές με τρόπο διαφορετικό από τους συνομηλίκους τους, ή μη “ευδιάκριτο”, ή και να μην τις εκφράζουν καθόλου.
- ⇒ **Ρόλος εκπαιδευτικού** = πολύ βοηθητικός στο να μάθουν να διαπραγματεύονται τον κόσμο γύρω τους, να βρουν την οργάνωση και την σταθερότητα που έχουν ανάγκη, να αναδείξουν τις σπουδαίες ικανότητές τους!
- ⇒ Η **συνεργασία** όλων (γονέων, εκπαιδευτικών, ειδικών παιδαγωγών, σχολικού ψυχολόγου, παιδιού) είναι ο πιο ελπιδοφόρος δρόμος προς την **καλύτερη διαχείριση αλλά και πρόληψη** πιθανών δυσκολιών ή/και κρίσεων.

Βιβλιογραφία (ενδεικτικά)

- American Psychiatric Association.(1994). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.) Washington DC: American Psychiatric Association.
- Asperger, H. (1991). Autistic psychopathology in childhood. In U.Frith (Ed.), Autism and Asperger syndrome(pp.37-92). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Dewey, M. (1991). Living with Asperger's syndrome. In U.Frith (Ed.), Autism and Asperger syndrome (pp. 184-206). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Everard, M.P. (1976, July).Mildly autistic young people and their problems. Paper presented at the International Symposium on Autism, St. Gallen, Switzerland.
- Happe, F.G.E.(1991). The autobiographical writings of three Asperger syndrome adults: Problems of interpretation and implications for theory. In U.Frith (Ed.), Autism and Asperger Syndrome (pp.207-242). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Sacks, O. (1993, December 27). An anthropologist on Mars. The New Yorker, 106- 125.
- Wing, L. (1981). Asperger's syndrome: A clinical account. Psychological Medicine 11, 115-129.
- Wing, L. (1991). The relationship between Asperger's syndrome and Kanner's autism. In U. Frith (Ed.), Autism and Asperger syndrome (pp. 93-121). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- **Happé F, Vital, P (2009) What aspects of autism predispose to talent?. [R Soc Lond B Biol Sci](#). 2009 May 27; 364(1522): 1369–1375.**
- Κατανοώντας τον μαθητή με σύνδρομο Asperger: Οδηγός για εκπαιδευτικούς (<http://www.noesi.gr/book/syndrome/asperger/teachersguide>)
- <https://www.autismspeaks.org/what-autism>
- <https://www.autismspeaks.org/types-autism-what-asperger-syndrome>

Σας ευχαριστώ

Δήμητρα Παπαϊωάννου
Σχολική Ψυχολόγος